

Steiner byl génius podobný Goethovi

Rozhovor 2. srpna 2011 17:00

PRAHA - Příběh rakouského filozofa a inovátora Rudolfa Steinera připomíná osud Járy Cimrmana. Ovšem příběh Steinera je skutečný. Jeho rozmanitou tvorbu zmapoval kurátor vídeňského Muzea užitého umění Thomas Geisler a zjistil, že kdyby Steiner žil nyní, byl by z něj velmi dobrý manažer umění.

LN Rudolf Steiner byl nejen významný filozof, ale ovlivnil také řadu uměleckých oborů na přelomu 19. a 20. století. Z jakého prostředí pocházel?

Steiner se narodil v roce 1861 v Kraljenci, což byla vesnice v rakousko-maďarském pohraničí. Steinerův otec se snažil své děti (kromě Rudolfa měl ještě další dvě – pozn. red.) vést k tomu, aby vnímaly nejen technický pokrok, ale také jim vyprávěl o přírodě. To jsou zřejmě počátky Steinerova zájmu o tolik různých oborů, kterými se později zabýval. V osmnácti se rozhodl, že opustí vesnický život, a přestěhoval se do Vídně.

LN Co ho tam přivedlo?

V první řadě chtěl studovat, ale lákalo ho samotné město. Tehdejší Vídeň byla doslova tavicí kotel, kam se sjížděli lidé z celé monarchie. Cestovali za prací, za novým stylem životem. Pro někoho, kdo přišel z vesnice, musela být Vídeň jako zjevení. Docházelo k radikální přeměně struktury města, vznikaly nejrůznější kulturní a náboženské spolky a hlavně se vedly nekonečné diskuse v kavárnách a to bylo přesně to, co Steiner potřeboval. Hledal někoho, komu by mohl klást otázky. Dokonce to prý jeho učitele skoro rozčilovalo. Jenže on zřejmě takové konfrontace potřeboval.

LN Jak se na jeho aktivity dívali rodiče, neočekávali nalinkovanou kariéru?

Zpočátku asi určitě, Steiner totiž studoval na technické univerzitě několik oborů zároveň, především ho zajímaly přírodní vědy, matematika a chemie. Navštěvoval také hodiny literatury a filozofie. Dalo se tedy předpokládat, že by se mohl dobře uplatnit jako učitel některého z těchto oborů. Po promoci se zdálo, že se vydá tím tradičním směrem. Získal místo u jednoho židovského obchodníka, který hledal vychovatele pro své tři děti. Jedno z nich bylo handicapované, před příchodem Steinera ho nikdo nechtěl učit. Steiner se snažil najít cestu, jak ho vyučovat, a to byl zřejmě první impulz k tomu, aby se začal zajímat o pedagogiku a individuální přístup k žákům, později ho uplatnil, když vytvořil metodiku pro první waldorfskou školu. Kromě toho to bylo také jeho první bližší setkání s židovskou komunitou. Rodina ho totiž brala s sebou na cesty po Evropě. Po pěti letech však musel odejít kvůli finančním potížím svého zaměstnavatele.

LN Pak se ovšem z bohémské Vídně přesunul do poněkud klidnějšího Výmaru.

Dostal nabídku, která se neodmítá. Jeho bývalý profesor ho doporučil pro práci v archivu Goethových textů. Myslím, že kdyby Goethe a Steiner žili ve stejné době, určitě by si rozuměli. Oba se totiž zajímali o velice pestrou škálu oborů, od literatury přes architekturu až po vliv přírody na člověka. Oba se také snažili skloubit v sobě více talentů, a jako by se nemohli a snad ani nechtěli rozhodnout ani pro jeden. Pro Steinera byl Goethe dokonalým vzorem, dnes bychom řekli, že to byl jeho guru. Hodně ho ovlivnila samozřejmě také antropozofie, což je myšlenkový směr inspirovaný východní filozofií a ezoterikou. Podle mě je Steinerova tvorba velmi moderní právě proto, že dokázal zkombinovat nejrůznější žánry naprosto přirozeným způsobem.

RUDOLF STEINER

Rudolf Steiner (1861–1925) studoval matematiku a přírodopis, zajímal se také o literaturu a filozofii. Byl zakládajícím členem Anthroposofické společnosti. Steiner stál u zrodu umělecké kolonie ve švýcarském Dornachu, kde pro něj tvořila řada umělců z celé Evropy. V roce 1919 byla otevřena první waldorfská škola, kde se vyučovalo podle Steinerovy metodiky. Nyní je Steinerova tvorba k vidění na výstavě v pražské galerii DOX a ve vídeňském Muzeu užitého umění.

THOMAS GEISLER (40)

Studoval produktový design ve Vídni a v Kodani. V letech 2000 až 2010 navrhoval řadu výstavních a scénografických projektů ve Vídni. V roce 2006 byl spoluzakladatelem designového studia Neigungsgruppe Design. Od roku 2007 působil jako hlavní kurátor festivalu VIENNA DESIGN WEEK. Nyní Geisler vede kurátorské oddělení MAK.

LN U nás v Čechách máme fiktivní postavu, která je velice populární. Jmenuje se Jára Cimrman a je to skoro něco podobného. Člověk, který zvládá neuvěřitelné množství aktivit. Jen těžko se dá uvěřit, jak všechny ty aktivity mohl stihnout?

Máte pravdu, když se někdy dívám na rozsah všech jeho činností, zdá se, že to byl typický workoholik. Skoro to vypadá, že snad ani nespál. Když si ho představuji, tak vlastně vidím současného manažera s dokonalým time managementem, který umí nejen zorganizovat svůj čas, ale ještě přerozdělit úkoly. Buď přednášel, nebo něco organizoval či tvořil. Mezitím, co byl na cestách, jeho spolupracovníci realizovali návrhy, které jim před odjezdem zadal. Z dnešního pohledu to byl velice schopný manažer, především v oblasti umění.

LN V Praze nyní v Centru současného umění DOX probíhá výstava o Steinerovi, ve vašem muzeu máte stejné téma. Čím se vaše výstava odlišuje?

Tu pražskou jsem viděl jen krátce, ale myslím, že se víc zaměřili na současné umělce a na to, jak je Steiner ovlivnil. My jsme šli jinou cestou. Chtěl jsem představit Steinera v co možná nejširším historickém kontextu, ale rozhodně to neměla být óda. Právě naopak, chtěl jsem ukázat nejen jeho příznivce a následovníky, ale také kritiky.

LN Podle jakého klíče jste vybíral exponáty?

Částečně jsem vycházel z kolekce, kterou nám poskytly partnerské organizace Rudolf Steiner Archiv a Kunstmuseum Wolfsburg, také nám řadu zajímavých exponátů zapůjčilo Vitra Design Museum. Samozřejmě jsem ale hledal i v našem archivu. Někdy to byla doslova archeologická práce, když jsem propátrával depozitář. Objevil jsem předměty, o kterých jsem vůbec netušil, že by nějak souvisely se Steinerem. Především nábytek nebo různé designové doplňky nebo textilie. V několika případech budeme muset poupravit naši evidenci, u některých předmětů jsme totiž měli napsáno, že jsou vytvořené v kubistickém stylu, a teď tu popisku musíme přepsat, jsou totiž antropozofické.

LN Narazil jste na vyložené překvapení?

Zabývám se světem designu a architektury již řadu let, ale nikdy jsem neměl tak úplně představu, že Steiner ovlivnil tolik lidí. Až když jsme začali uvažovat o této expozici, došlo mi, že řada autorů, kteří tvořili v Bauhausu, byli nepřímo ovlivněni Steinerem. Máme zde i několik exponátů od amerického architekta Franka Lloyda Wrighta. Také on vytvořil několik kusů nábytku, které bychom mohli nazvat, že jsou ovlivněné Steinerem. Když se mi podařilo shromáždit dostatek podkladů, rozhodl jsem se, že výstavu rozdělím do třech tematických částí. Úvodní část je věnována Steinerově filozofii, kde jsme chtěli podat základní informace o jeho myšlenkách. Máme zde například jeho první knihu. Zajímavé je, že se původně měla jmenovat Sedláková filozofie, ale nakonec se rozhodl pro jiný titul.

LN A o čem lidová filozofie pojednává?

Možná to zní banálně, ale Steinera fascinoval svět lidí, mezi kterými vyrůstal, což byli sedláci, kořenářky, ranhojiči. Na jednoho takového lidového léčitele ještě řadu let vzpomínal, považoval ho za opravdového znalce přírody. Díky němu se začal zajímat o léčivé účinky rostlin. Steiner se ve své knize snažil přiblížit, jaký životní názor mají lidé, kteří žijí na vesnici, v těsném sepětí s přírodou. Asi chtěl ukázat, že právě od těchto zdánlivě prostých sedláků se můžeme leccos naučit, i bez velkých slov.

LN Jenže nakonec té knize přece jen dal jiný titul...

Ano, Filozofie svobody zní asi trochu vzletněji.

LN Steiner své názory často představoval na přednáškách. Prý jich stihl šest tisíc.

Jeho přednášková činnost je trochu nad mé chápání. Byl téměř neustále na cestách, o jeho výklad byl totiž velký zájem. Prý byl velmi dobrý řečník, který dokázal složité myšlenky vyjádřit v pár slovech. Když vysvětloval základní teze, kreslil křídou na černou tabuli, aby to pro posluchače bylo srozumitelnější. Dnes bychom řekli, že to byla jeho powerpointová prezentace. Několik jich vystavujeme také u nás v expozici. Je zajímavé, že právě tyhle téměř banální náčrtky inspirovaly umělce ještě o desítky let později. Například v 60. letech vytvořil německý umělec Joseph Beuys variaci na Steinerovy nákresy.

LN Říkáte, že byl často na cestách. Kam všude jezdil?

Měl ohromné množství kontaktů přes Anthroposofickou společnost, která tehdy sdružovala více než dvanáct tisíc členů po celé Evropě. Steiner cestoval v rámci svého přednáškového turné doslova napříč celým kontinentem. A samozřejmě nevynechal také Čechy, kde byl hostem ve známém literárním salonu Bertý Fantové. Dvakrát přednášel v Praze, a to v letech 1907 až 1909. V březnu 1911 strávil v Praze dva týdny, během nichž se potkal také s Franzem Kafkou, který ho později žádal o radu.

LN Kafka ve svém deníku popisuje Steinera s velkou dávkou ironie. Prý k němu po přednášce přišla jakási francouzská dáma a ptala se ho, co má dělat, aby se uzdravila. Steiner jí řekl několik rad a tvrdil, že jí zaručeně pomohou, jenže ona za dva měsíce zemřela...

Tak tenhle záznam z deníku u nás bohužel nemáme. Podařilo se nám ale získat dopis, který Kafka Steinerovi napsal po jeho přednášce a který je spíš takový uctivý. Poslal mu úryvek svého textu a chtěl znát Steinerův názor. Pár dnů po přednášce se Kafka se Steinerem setkal ještě jednou. Ptal se ho, zda by mu antropozofie nabídla nový směr v životě. Kafku totiž dlouhodobě zajímal zdravý životní styl a Steiner byl jedním z mnoha věrozvěstů tohoto alternativního způsobu života.

LN A slavný spisovatel vás inspiroval k názvu druhé části expozice, která se jmenuje Metamorfóza?

Takhle doslova to nebylo. V tomhle případě je to spíš myšlené tak, že jsme chtěli ukázat, že Steiner svou myšlenku přeměny transformoval v podstatě do všech aktivit, kterými se zabýval. Ať už to bylo sochařství, architektura, filozofie, nebo třeba eurytmie, což je specifický taneční pohyb, volně inspirovaný přírodou. Eurytmie je hodně podobná modernímu pojetí tance, tak jak ho například známe od Isadory Duncanové, tančí se v prostém volném oděvu a je to jakási oslava svobody těla.

LN Steiner plánoval, že postaví monumentální konferenční sál pro antropozofy v Mnichově. Nakonec se mu v roce 1913 poštěstilo a od jednoho svého příznivce dostal pozemek nedaleko švýcarské Basileje. Byla Steinerova umělecká komunita něčím specifická?

Tehdy v Evropě existovalo několik takových center, především v Německu. Každé bylo něčím jiné, ale v zásadě vznikly podobným způsobem. U zrodu většinou stála jedna vůdčí osobnost, kolem které se soustředily další. Takhle to bylo například v drážďanské komunitě Hellerau, kam se sjížděli lidé z celé Evropy, aby viděli nové taneční nebo divadelní představení. Také tam byl první model zahradního města nebo alternativní způsoby výuky mládeže. Podobně tomu bylo ve Worpsvede, kde tvořil například Rainer Maria Rilke a jeho žena, sochařka Clara Westhoffová. U Steinerovy komunity bylo specifické to, že jeho tvorba měla jasné propojení s antropozofickou filozofií. Její myšlenky se prolínaly téměř vším, co dělal on i jeho příznivci. Ostatní umělecké komunity nebyly tak silně zaměřené na jeden

myšlenkový směr.

LN Jak se na takovou komunitu, kde se prohánějí dívky v průsvitných řízách a tesají se sochy prapodivných tvarů, dívalo nejbližší okolí?

Pro běžné obyvatele Basileje to bylo asi dost bizarní společenství. Možná si o nich mysleli, že jsou trochu blázni, ale to se přece umělcům často stává... V roce 1923 hlavní budova Steinerova centra, tzv. Goetheanea, shořela. Nikdy se nepodařilo zjistit, co bylo příčinou požáru, ale prý to byl žhářský útok. Steiner ale tato zkáza nijak nezlomila, okamžitě začal organizovat rekonstrukci a stavbu druhého Goetheanea. Kromě toho se zabýval úkolem, kterým se zřejmě nejvíce proslavil. V roce 1919 ho totiž spolumajitel firmy Waldorf požádal, aby vytvořil vzdělávací systém pro děti dělníků ve Stuttgartu. Steiner sepsal základní principy této metodiky, která měla být původně jen experimentem, nakonec se z ní velice záhy stal oblíbený způsob alternativní výuky. Úspěch waldorfské pedagogiky je logický, protože nabídl zcela odlišný přístup, než jaký se na školách praktikoval. Oproti tradiční konzervativní výchově založené především na drilu se tato nová metodika zaměřila na individuální přístup ke každému jednotlivému dítěti.

Vyšlo v deníku Lidové noviny

Judita Matyášová